

Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez. Kiadja vargyasi id. Daniel Gábor nyug. főispán, tisz. unitárius főgondnok. Szerkesztette *Kelemen* Lajos. Kolozsvár. Nyomatott Ajtai K. Albert könyvnyomdájában 1913. 8-rétű XI és 426 lap. Ára 7 korona.

E tartalmas kötet kiadója az erdélyi főuraknak abból a fajtájából való, a mely családja multjának él, belőle valóságos kultuszt csinál és e mult megelevenítésére áldoz is. Olyan világban nőtt fel, a mely megbecsült minden fancsika írást, a mi valamelyik ősről fenmaradt s a mely előszedegette a megsárgult régi iratokat a leveles ládából avagy archívumból s azok tartalmát a család mindentudó seniora előszeretettel magyarázgatta az ifjabbaknak. Ismerjük ezt a nemzeti multjában gyökerező erős fajt, bár tagjai nagyon megfogyatkoztak, melynek folyékony elbeszéléséből egész nemzedékrendi táblázatokat lehet kiigazítani. Egyike a keveseknek az immár 90 éves báró *Daniel* Gábor is, kinek családja a lefolyt századok során számtalan szállal fűződött a köztörténethez. Fél századdal ezelőtt kezdte családi iratai közreadását, midőn azokból 1862-ben *Thaly* Kálmán szerkesztésében egy kötetnyit kiadott. Mostani kiadványa előszavában árulja el a nemes báró, hogy azt a kötetet akkor Eszéken nyomatta, nem Pesten, miként azt a nehéz időben megjelent könyv címlapjáról eddigelé tudtuk. Ezt az elsőt aztán még más négy kötet követte. Egy élet szorgalmas gyűjtése alapján 1894-ben a családi oklevéltár 1421-ig felmenő kötete, 1896-ban — mintegy a milleniumi évforduló emlékére — a családtörténeti adatok feldolgozása; majd 1908-ban egy újabb adatokat nyújtó három íves füzet s végre ez a testes kötet, melylyel báró *Daniel* Gábor családját s a történettudományt megajándékozta.

E kötetben az 1500—1840 közti időből 205 akta és levél válik ismét közkinccsé. Ezeket persze mind Danielek írták vagy kapták, avagy olyanok, a melyek másoktól valók, de valamit tartalmaznak a Danielekről is. Ám bőven akad köztük köztörténeti érdekű adat is, melyek eddigi ismereteinket bővítik és színezik. Ez iratok közül a XVI. századra 4, a XVI. századra 53 s a XIX-ikre 3 esik, míg a többi XVIII. századi s leginkább magyar levél. Ez a század él és lüktet legjobban a kötetben s igaza van kiadójának, Kelemennek, mikor azt állítja, hogy „a XVIII. század erdélyi társadalmi életének történetére együtt, egy kötetben, sehöl sem jelent meg [egyszerre olyan erdélyi forrás-anyag“ a melyet ez a munka nyújt.

Kötete anyagát *Kelemen* Lajos a báró Daniel, a báró Wesselényi és a gróf Teleki-család marosvásárhelyi levéltáraiból szedte össze s az Erdélyi Nemzeti Múzeumban örökletétül őrzött 11 más levéltárból, meg az Országos levéltárból s a M. Nemzeti Múzeum különböző gyűjteményéből egészítette ki. Az összehordott levél-anyag kiválogatása nagy figyelmet kívánt, mert elsősorban azokat a leveleket kellett belőle kiválasztani, a melyeknek „vagy a család, vagy egyes családtagok története és közszereplésére az eddig kiadott adatok mellett házagpótló jelentősége, jellemző vonása, vagy különösebb történeti becse volt“ s e tekintetben a kiválogatás jól sikerült és valóban sajnáljuk, miért nem közölhetett a kiadó többet is.

Az összehordott és sajtó alá rendezett levél-anyag kiadása jó, mert Kelemen tiszta, gondos szöveget adott. A levelek (az 1546-ikét kivéve) az általánosan elfogadott kiadások elvek szerinti köntösben jelentek meg vagyis nem betűhiven, hanem átírva, de megtartva mindenütt a tulajdonnevek eredeti alakját s az összes hangtani sajátságokat. Apró ingadozások, elírások vagy következtelenségek és sajtóhibák maradtak a kötetben, de ilyesmiktől sehol semmi oklevél-publicatio nem mentes és előfordulásuk mit sem von le a kötet belső, tartalmi értékéből, használhatóságából és önálló becséből.

A legújabb Daniel-kötetet mi úgy vesszük, mint valami szép régi krónikát, melynek lapjairól megelevenedik a XVIII. századi Erdély társadalmi rajza, melynek alakjait felismerjük benne, sőt most kedvesebben szólnak hozzánk, hogy jobban megismerhettük őket, a mellett, hogy épten-nyomon új adatokkal gyarapít, melyeknek olvasása úgy hat, mint valami színes jó korrajz.

A kötet első 30 írata leginkább birtokügyi. Azontúl belépünk Apafi fejedelem korába, melynek anyaga már sokkal változatosabb s ebben főleg a nyolczvanas évekből van számos jó adat, a mikor már német katonaság lepi el Erdélyt s az ellene való védekezés ad gondot az embereknek. Találunk azonban egy 1675-iki címerlevelet is, Vargyasi Györke Péterét s kuriozumként egy *clavist* vagyis titkos írás-kulcsot, a minek közlése egyáltalán nem felesleges, sőt összegyűjtésük és önálló kiadásuk jó szolgálatot tenne kutatóknak, levéltárosnak egyaránt. Ezzel belépünk a XVIII. századba, melyben a Daniel-fiúk leginkább kiténtek. Ebben legelőbb négy szép leltár ragadja meg figyelmünket, melyekben egy rakás ingó arany-ezüstmarha sorakozik mindenféle ruhanemű, edény, szőnyeg, házi portéka, butor és szerszám mellett. De érdekes, hogy míg az 1710-ikiben még igen sok a lengyelországi vászon és portai árú, addig harmincz esztendővel odább már gyakori a bécsi holmi s vele jött be a maig is díszesen virágzó *Aufszaccz*, ha a *Sráptis* kifejezés azóta el is magyarosodott. Hogy mi minden volt egy Mária

Terézia-korabeli erdélyi köznemesi udvarházban, arról jól tájékozódhatunk *Daniel* István vargyasi házi portékáinak 1746-iki jegyzékéből. E leltárak anyagát kiegészítik a végrendeletek, míg a „temetésre hívó“, meg lakodalomra „invitáló“ levelek egyúttal a nemesek vagyoni állapotáról is jó fogalmat nyújtanak. E tekintetben majdnem páratlan az a jegyzék, melyben gróf *Teleki* Sándor felsorolja 1730 végén azokat, a kiket leányának, Juditnak *Daniel* Istvánnal tartott lakodalmára meghívott. Majdnem az egész erdélyi nemesség benne van, mert a meghívottak száma 207, de külön vannak feljegyezve benne a felszolgáló és gazdáskodó személyek, a fő- és vicegazdák, a pohárra vigyázó gazdák, a pohárnokok, borhordók, a főgyümölcsmesterek, főkonyhamesterek, borsolók, tálnakok és főgazdasszonyok, a kiket mind nemes emberekből válogattak ki, mert külön vannak a mesteremberek: a sütők, mézárosok, élésmesterek, pinczemesterek, szállástosztó, strásáltató, szénaosztó, mécsre, gyertyára, lámpásra vigyázó gazdák s a fenyőfiatalokat felverő gazdák. Ezt a gernyeszegi lakodalmat sokáig megemlegették az erdélyiek s hogy az mennyire különleges és szokatlanul gazdag volt még az egykorúaknál is, mutatja az, hogy *Kemény* László 1732-ben férjhez adott leánya lakodalmi meghívójában ismételten mentegetőzik avval, hogy bükkösi háza kicsiny és szoros, konyhája is hasonló, nagy frequentiát nem gyűjthet, különben is költségtelen s így leányát minden ceremonia nélkül igen gyenge készület mellett kell megadnia; nem férjhezadni, a hogy akkor még nem mondták. Egyébkint mátkáját a vőlegény is *kisasszonynak* írta és szólította, ipát pedig mindig a megillető címen, még a legbizalmasabb levélben is. Ezidőben jött különben divatba a *Nagysád* szó is, melyet gyakran így irtak: Natsád!

A költségtelenségről mások is sokat panaszkodnak. S ha a *Teleki*-lány lakodalmi jegyzékéből azt látjuk, hogy a mi evésre-ivásra kellett, az jól kitelt a nagy uradalmak gazdaságából, másfelől számos példáját találjuk a kötetben annak, hogy a pénz szűkin volt s ennek következtében az élet nagyon olcsó. Midőn pl. *Daniel* Lajos urfit 1727-ben a marosvásárhelyi kollégiumba adták, szállásadója, *Szathmári* Mihály tanár alig mert atyjától 50 forintot kérni félesztendei ellátására, holott inasát is tartotta s mindkettőre mosatott is. Ez a nagy fizetség ritkaságszámba ment, mert a nagyenyedi kollégiumban tanuló három *Daniel*-fiuért, azok tanítójáért és két inasáért még 1744-ben is esztendeig való ellátásuk fejében gazdájuk mindössze 180 forintot kapott a naturálékon, vagyis száraz főzeléken, köleskásán, boron és fán kívül. De a conventioban még az is ki volt kötve, hogy néha friss halat és szárnyas majorságot kapjanak a gyerekek, hetenként vajas- és fánkemüt, ebédenként és vacsoránként négy illendő tál ételt, a classisbeli tanítókat pedig hónapoként egyszer illendő becsülettel lássa magánál ebéden vagy vacsorán;

ha meg a gyerekek iskolából-jövet ebéd előtt kenyerecskét kívánnának, abban is őket meg ne fogyatkoztassa!

A fiúk apja, *Daniel* István körülményesen megírta a conventio szövegét, mert maga is sokat volt idegenben, a hol tanulását is szerezte. Tanultságát mutatják 1744-ből való latin emlékirata Erdély belső bajairól és azok orvoslásáról, meg magyar nyelvű intelmei fiához 1752-ből, melyekben a legrégebb magyar intelmekre, Szent-Istvánéira is hivatkozik. Nem csoda, mert könyvtárának 1758-ból megmaradt jegyzékében 66 jó könyvet találunk, melyeket nyilván többször átolvasott. Hanem a *Daniel*-családban a lányok is sokat tanultak és jeleskedtek. Igen kiváló nő pl. a bőbeszédű *Daniel* Zsófia, gr. Haller János gubernator felesége, a ki az életet s kortársait nagyon jól ismerte és fiainak, unokáinak okos, szép tanácsokat ad leveleiben és végrendeleteiben, melyeket ma is gyönyörűséggel és tanusággal olvashatunk.

Szép leveleket írt, de inkább házi dolgokról és gondokról *Daniel* Polyxena, báró Wesselényi István felesége, míg *Daniel* Mária olyan büszke nemesasszony volt, hogy midőn saját berkében egyik szomszédja 1728 őszén egy szelid öreg szarvasát meglötte, a gubernatorig folyamodott e „szomorú, hallatlan és példa nélkül való törvénytelen dolog miatt“, a melylyel árva házát, nemesi szabadságát a földig tapodták s a nemes haza szép törvényeit is romlásba s fenekestől való felfordulásba juttatták! Nem tudjuk mi lett a nevezetes (!) perből, de *Kornis* Zsigmond gubernátor tényleg elrendelte, hogy a szarvas dolga eligazítottassék s az özvegy gróf Keresztes Mártonné bizonyára kapott valamelyes elégtételt a szokatlan hatalmaskodásért.

A hol ilyen asszonyok teremnek, ott a beházasodottak is kiválóak vagy azokká válnak a környezet hatása alatt. Ilyen pl. báró *Daniel* István felesége, gróf *Pekri* Polyxena, a ki Bécsben szolgáló fiához intézett leveleivel, meg bécsi útjának naplójával szerepel. Amazokban sok csípős megjegyzést találunk kortársairól, emez pedig az egyszerű falusi asszony nagyvárosi tapasztalatainak naiv rajza, tele örömmel és bámulattal mindazon, a mit a császárvárosban átélt és láthatott. Polyxena urával 1745 május 1-én ért fel Bécsbe, a hol ötödfél hónapot tölt s mindennap feljegyzi, mit látott, merre járt, kinél volt s kit fogadtak, mit vásárolt, kinél ebédeltek s merre sétáltak, pontosan felírva még azt is, hogy mennyi kapupénzt kell fizetni nappal és naplemente után, a ki kimegy Bécs falain kívül s hogy adták, a mit vett vagy megkérdezett. Három hétre, hogy felérkezett, a királynéhoz is bejuthatott „kezeinek csókolására“ és elragadtatással írja, mily leereszkedőleg szólt hozzá kétszer is. Minden meglepi, minden kedves és szép neki, a mit lát s kiérzik frásából, hogy jól érezte s feltalálta magát a nagyvárosban és azokban a főúri körökben, a melyekbe ura révén bejutott. A

vidéki élethez és kicsinyes viszonyokhoz szokott grófné jól beleélte magát a birodalmi székváros zajosabb környezetébe. Hanem azért őszinte marad mindvégig, a ki mindenben csodálkozik, a mit addig még nem látott, de midőn a porcellángyárban végignézi a gyönyörű edényeket, még a legolcsóbbra is, — a mely 12 személyre 400 frt volt — minden álszenteskedés nélkül megmondja, hogy az nem erdélyi embernek való! Igazi kulturkép, a mit Polyxena ez érdekes naplójában nyerrünk, olyan, melyet még bécsi íróember sem nélkülözhet, ha Bécs Mária Terézia-korabeli hű képét akarja megrajzolni, mert bizonyára talál benne olyan vonatkozásokat, melyeket másutt hiába keresne. Bécsi levegő áramlik ki e keresetlen feljegyzésekből még a tekintetben is, hogy a hely- és tulajdonneveket magyar fonétikával írja le, úgy, a mint fülét megütötték. Hamisítatlan bécsi tájszóval írja Polyxena, hogy a Proterben, Lépolstadban járt, Senprunban sétált, az Aoba rándult ki fiával, vagy Closternájburgba, a papok világi dicsőségét látni, aztán az új „perotslin“ Todnbak nevű faluba, a hogy ezeket a helyeket ma is nevezi a bécsi nép. Így van megörökítve azoknak a főuraknak és asszonyoknak a neve is, a kikkel megismerkedtek s minden, a mit keresetlen írásában feljegyez. Ősz lett, mire ura jó reménységgel elvégezhette dolgát a kancellárián és a királynál s hazaindulhattak hajón Budáig, onnan meg forsponton kilencz napig leányához, a Szilágyba Zsibóig, a hol a napló megszakad.

Nincs reá terünk, hogy e napló részleteire s általában a kötet számtalan egyéb kortörténeti érdekű adalékára kiterjeszkedjünk. De a mily élvezettel olvashatja bármely érdeklődő, épp oly haszonnal lapozhatja tudós kutató és elismeréssel tartozunk kiadásáért nemcsak Daniel bárónak, hanem Kelemen Lajosnak is, a ki sajtó alá adásával fáradozott.

(Kolozsvár.)

Dr. Veress Endre.

Dr. Walentinyi Dezső: *Ferenczy István levelei.* Rimaszombat, 1912. 8-r. 522 lap. Képekkel és hasonmásokkal.

A magyar művészi képfaragásnak úttörője, az oly tragikus végzetű Ferenczy István emlékét nemcsak itt-ott elszórva, — most már végre összegyűjtve — fennmaradt művei őrzik immár. Mióta 1903 tavaszán özv. Jánosdeák Andrásné, a művész első unokahuga, az államnak ajándékozta Ferenczy egész művészi hagyatékát, új érdeklődés támadt az úttörő iránt. Az érdeklődés valóban megokolt is volt. Az *Országos Szépművészeti Múzeum*-ban berendezett Ferenczy-szoba a felületes látogatót is meggyőzi, hogy egy nagytehetségű művészünk élt Ferenczyben, csak a körülmények, — egyéniek és országosak egyaránt — gátolták tehetsége igazi virágba bomlását. *Beöthy* Zsolt fejtegetései és *Meller* Simon monográfiája¹ teljessé

¹ Ferenczy István élete és művei; Budapest, 1906.

tették Ferenczyről való tudásunkat és megállapították értékelésének helyes alapjait.

Szülővárosa, Rimaszombat, úgy érezte mégis, hogy többel tartozik nagy fiának: összegyűjtette és kiadta tehát Ferenczy leveleit és a vaskos kötetet kedves ajándékkul megküldte az összes magyar kulturális intézményeknek, iskoláknak, könyvtáraknak, meg azoknak, akiről tudta, hogy tisztelői a művészeknek.

A gyűjteményben 196 levél van. A legtöbbet szülőihez és öccséhez írta Ferenczy. Egyszerű, közvetlen hangú levelek ezek a művész küzdelmes életének minden korszakából. Új adatokat nem igen találunk bennük, hiszen e levelek tulnyomó nagy része (176) ismeretes volt már előbb is a kutatók előtt, Meller alaposan föl is használta őket munkájában. Érdekességük azonban így is megvan, mert közvetlen belátást nyitnak Ferenczy lelkébe.

A levelek kiadását Walentinyi Dezső dr. végezte. Sajnos, — maga a kiadó is fölpanaszolja — nem nyújtott teljes gyűjteményt. Sok még a lappangó Ferenczy-levél. Akadt egy rokon is, aki nem adta át közlés végett a nála levő leveleket. Amit azonban e gyűjteményben kapunk, azt megbízhatónak vehetjük, mert a könyv minden lapja a kiadó gondosságáról tanuskodik. Sőt mintha e gondosság túlzásba is vitte volna: olyan dolgokat magyaráz, a miket teljesen fölösleges és olyan aprólékos több helyt, hogy fárasztóvá lesz. Ilyen gondosság mellett mégis feltűnő, hogy midőn egy helyt „Szemere követet“ említi, a kiadó nem tudja, hogy ez Szemere Bertalan és bár sokkal jelentéktelenebb nevek viselőiről kijegyez a jegyzetekben, ha máshonnan nem, a Pallas Nagy Lexikonból mindent, itt mélységesen hallgat. Felületes, a mit (a 111—112. l. jegyzetében) az unitáriusokról mond. Teljesen helytelen jegyzetekkel kísérte a 79. levelet ugyanott igen furcsán fordít egy latin idézetet.² Általában igen rosszul hat, és majdnem izléstelen, hogy a kiadó lépten-nyomon tüntet a maga kálvinistaságával.

A levelekhez hosszadalmas előjáró beszédet ír a kiadó. Hosszadalmassága mellett még fárasztóbbá teszi olvasását sajátságos stílusa, mely a töredezett stílus kiáltó példája. „Ferenczy István a rimaszombati sírkertben jeltelen sírjába dőlt. Az elemek háborgása közben. Zuhogó záporban. Zugó viharban.“ „S most ott pihennek hamvai a csendes, izléses sírházban. A református templom oldalán. Új életre keltett legszebb szobra: az Eurydiké alatt. Tehát stilszerűen.“ — Az ilyenek után szinte felüdít Beöthy Zsolt ünnepi beszédének olvasása, melyet szintén közöl a könyv.

(Kolozsvár.)

Dr. Kiss Ernő.

² Sit senectus vostra puerilis et sit pueritia senilis stb. Legyetek fiatal öregek és öregek fiatalok stb.

Az európai konfliktus megítélése. Irta Dr. gróf *Toldalagi* Mihály. Ara I kor. Az eladásból befolyó összes jövedelem a magyar Vöröskeresztnek adatik. Nyomatott Benkő Lajos kollégiumi könyvnyomdájában Marosvásárhelyt 1914 október hó. 8-r. 53 lap.

E munkát is a háború szülte s mikor célja a háború okainak megvilágítása volt, egyúttal az annak sebei gyógyítására hivatott leghatalmasabb humanitarius egyesület, a Vöröskereszt javára íródott.

Mélyen szántó ítélőtehetséggel veszi sorra az egyes államokat, melyek harcban állanak egymással, hogy az érdekeknek mily összefonódása, vagy szembekerülése állította őket fegyverbe. Németországnak létérdeke a mi monarchiánk főnállása, mert ellenkező esetben izolálttá válnék Oroszország megerősödésével. Oroszország kénytelen volt oly szövetségeket keresni, melyek egy kitörendő háborúban tőle minél távolabb tartsák lekötve az ellenséget: Franciaországot és Angliát. Franciaország a dekonszolidálódás elleni küzdelemben önkénytelen szövetségese lett. Angliát gazdasághatalmi érdeke vitte melléje.

Utóbbi konkurencziáját akarja megmenteni Németországtól és barátja lesz Franciaországnak, mert attól már nincs mit féltenie. Németország ipara, kivitele, a mint az számadatokkal is kimutatható, már a gyarmatokban is félelmesen tért hódított magának.

De politikai szempontok is megvilágítják Anglia lépését; a németeknek nem szabad egy orosz-francia győzelemmel megerősödni, mert akkor most is hatalmas hajóhaduk a tengeri hegemoniát is veszélyeztetné. Ezt a hajóhadat tehát meg kell gyöngíteni s a felidézett háborúval e cél el is érheti Anglia, mert míg Németország nagy áldozatokat kénytelen hozni, ő maga minél kevesebbet. A negyedik hatalom, Belgium csatlakozását az ententéhez, Toldalagi politikai áldozatnak veszi, mert itt semmi vitalis életérdeket nem lát. A történelem hasardeurjének nevezi a kis királyságot, a mely mindent föltett egy kártyára. Anglia művének látja Japán szerepét is, mely az Uniótól való félelmében adja fel egy időre ázsiai érdekelttségét is, vele és Oroszországgal szemben, hogy viszont Németországot kiszorítsa a Csendes Óceán vizeiből.

A történelem egész folyamán keresztül Németországgal együtt, létünk legfontosabb pillanatait éljük e küzdelemben. A háború nem lehet rövid lefolyású; csak akkor eshetnék ez meg, ha valami járvány törne ki Európában, a mi azonban nem valószínű. Akármilyen lesz is a végződése, statusquo alapján egyik fél sem köthet békét, mert az csak félmunka lenne.

A kellő erők és azok felhasználása adják meg az eredményt. A kettős szövetség föladata, hogy a két harctéren ne egyszerre vívassanak meg a döntő küzdelmek. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha az egyik oldalon

defenzívában állunk, míg a másik részen támadólag lépünk fel. Mérlegeli, hogy miért kellett előbb a nyugati szintérre helyezni a súlypontot, ennek okát a francziák militáris helyzetében látja s ugyanez magyarázza meg a francia offenzívát. Ezzel szemben a német jobbszárny döntése nemcsak Párist veszélyezteti, hanem az angol segítséget is megnehezíti és a francziák teljes leveretését hozza magával. Anglia pedig, a másik nyugati ellenfél, épen hadserege miatt, mely nem néphadsereg, nem fog tudni számbavehető erőket felvonultatni.

Oroszország leverése mindenesetre könnyebbé válik a nyugati döntő küzdelem megvívása után. De ha ez nem is történhet meg, itt a defenzíva ép oly eredményes lehet, mint az offenzív módszer. Előbbit a földrajzi alakulások tehetik nagyobb erővel szemben is lehetővé. A támadással viszont a szintér Orosz-Lengyelországra tolódván át, a galicziai küzdelmek mellékesekké válnak. Vizsgálja Oroszország hadseregét és a kiképzésben, felszerelésben, fegyvernemekben nem találja meg a kellő egyensúlyt a mi és a németek hadseregével szemben.

Míndez a szárazföldi mérkőzésekre vonatkozott, de foglalkozik a tengeri erővel is és a mi és szövetségesünk eddigi, partvédelmi taktikája mellett úgy az Adria, mint az Északi- és Keleti tengeren, e tekintetben sem látja kedvezőtlennek a helyzetet. A fegyveres küzdelem mellett, itt óriási gazdasági háborúról van szó és Anglia törekvése nemcsak a német szárazföldi, tengeri és gyarmati hegemonia megtörése, hanem gazdasági erejének is meggyöngítése.

A semleges államok: Olasz, Török, Görögország, Románia, Bulgária magatartása szintén foglalkoztatja. Bár sorai megírásakor még nem volt szó török akcióról, kimondja, hogy Törökország helye szükségszerűen csak mellettünk lehet. Legrészletesebben fejtegeti Románia helyzetét. Politikája: egész jövője megalapozása, csak a legokosabb érdek politika lehet. De e részről sem fél kedvezőtlen alakulástól. Végső soraiban utal két orosz ábrándkép szétfoslására e háború által. Az egyik szláv a szolidaritás és orthodoxia, a másik a magyarországi nemzetiségek magatartásába vetett reménység.

A dolgozat elolvasása után, a háború eseményei által okozott izgatottságunk helyett, a tiszta, logikus okoskodással leszűrt igazságok bizonyos megnyugvással töltenek el. Toldalagi, az ő erős publicisztikai vénájának gyümölcsötzetésével sok hasonló értékes szolgálatot tehet még; nemcsak a háborúnak, hanem majd a béke idejének is.

(Marosvásárhely.)

Dr. Dékány Kálmán.

Bethlen Gábor emlékezete. Az 1913 november 15-én tartott emlékünnepen elmondotta *Dr. Kristóf György* ref. Kún-kollégiumi tanár. Szászváros, 1914. Szászvárosi könyvnyomda r.-t. (A kollégium 1913—14-iki Értesítője 12—20. lapján.)

Leginkább Bethlen kulturális érzékével foglalkozik. Legnagyobb alkotásának a gyulafehérvári iskola alapítását tartja, részint mert sokáig egyedüli főiskola volt Erdélyben, részint mert Bethlen példája ösztönzött másokat hasonló alkotásokra. A szerző maga is a később Nagyenyedre áthelyezett Bethlen-kollégium növendéke lévén, hálás érzéssel tekint Bethlenre, kinek annyi sok ezerrel együtt kiképzését köszöni. Bethlent, mint vallásának hű fiát mutatja be és felsorolja alkotásait s a tanulóifjúságot is Bethlen példájára hivatkozva ez eszményeknek való élésre buzdítja.

(Kolozsvár.)

B. V.

Felhívás.

Mivel az E. M. E. a folyó világháború legkisebb szereplőjének emléket is megkívánja őrizni, könyv-, kézirat- és levéltárában a háború leveles emlékeiből gyűjteményt létesít. Ennek alapja közel ezer tábori lappal, levéllel és gyászjelentéssel már együtt is van.

A legegyszerűbb, 1—2 soros tábori levelezőlaptól kezdve mindenféle és minden nyelvű emléket gyűjtünk, a mi a háborúra vonatkozik, az abban résztvevő katonáktól ered, vagy azokhoz, illetve azokról szól. Hasonlóan gyűjtjük a sebesültek és hozzátartozóik levelezését is. Az összegyűlt emlékekből külön gyűjteményt szándékozunk állítani s az ajándékozók nevét is megőrizzük.

Tisztelettel kérjük Tagtársainkat s a művelt közönséget, hogy minket nemes szándékunkban támogatni s a gyűjtött anyagot részünkre beküldeni kegyeskedjenek.

A kevesebb anyagot egyszerű levélborítékban kérjük beküldeni, ha pedig több gyűl, akkor bérmentetlen csomagban czélszerű az *Erdélyi Múzeum Egyesület titkári hivatala* (Kolozsvár, Egyetemi Könyvtár) címére és terhére küldeni.

Kolozsvár, 1913 december hó 25-én.

Az E. M. E. titkári hivatala.